MEGEMLÉKEZÉS

A POSZTMODERN BŰVÖLETÉBEN: PETHŐ BERTALAN EMLÉKEZETE[1]

Hervainé Szabó Gyöngyvér

Pethő Bertalan magát orvosnak, filozófusnak és pszichológusnak tekintette. A vázlatos életrajz alapján „védett" gyermekkora volt; „nem találkoztam olyan emberrel, aki ne ítélte volna el a háborús retorzióként ránk kényszerített kommunista rezsimet, vagy netán marxistának mondta volna magát". E bevezető hangsúlyos eleme olyan szakterület keresése az életpályához, amely ideológiasemleges terület. A pszichiátria és orvoslás egyetemi pszichiátriai művelése mintegy 30 éve meghozta számára a szakmai világhírnevet, ami 1983–84-ben kulminált: 1983-ban a Pszichiátriai Világszövetség pszichopatológiai szekciójának vezetőségi tagja lesz, 1984-ben az orvostudomány akadémiai doktora, az első pszichiáterek egyike, aki elnyerte a címet. 2001–2010 között a Kodolányi János Főiskola Posztmodernológiai Kutatóközpontjának alapító igazgatója, amelyet Kiss Endre professzorral közösen hoztak létre. 2002-től Szent-Györgyi Albert-díjas professzor. Az életpálya közbülső, hiányzó szakaszában 1984–1990 között hét éven át fizetés nélküli szabadságon volt – amely időszakra esik 1986––87-ben amerikai vendégprofesszorsága a Vanderbilt Egyetemen. Az életmű mintegy 30 tanulmánykötet és közel 400 közlemény, ám sokkal fontosabb, hogy mind a szaktudományosságban, mind a társadalomértelmezésben egy új korszak bemutatására, a régi renddel való leszámolásra, az útkeresésre és a távlatok feltárására vállalkozó gondolkodó életművéről beszélhetünk.

A pszichiáter filozófussá válása

A nyolcvanas évek társadalmi gondolkodása számos tudományterületen egy korábbi gondolkodásmód és perspektíva átgondolása, átrajzolása volt, amit paradigmaváltásnak neveztek, és ami együtt járt a szaktudo-

[1] A szöveg másodközlés. Eredeti megjelenés a Polgári Szemlében. Pethő Bertalan határjárásai címmel. Polgári Szemle, 16. évf. 1–3. szám. 2020. 392–401., DOI: 10.24307/psz.2020.0723

mányos gondolkodások újragondolásával, azok tágabb összefüggésekbe emelésével. A Pethő Bertalan által szerkesztett és bevezetővel ellátott *Pszichiátria és emberkép*[2] című szöveggyűjtemény már ezt a tágabb összefüggésrendszert vetíti előre. A bevezető tanulmány nyitó mondatai szerint „a pszichiátria felől közeledve, a betegség mibenlétének és a gyógyítás és a gyógyult állapot értelmének kérdése, társadalmi megközelítésben pedig az emberi lét kérdése vetődik fel. Tehát akármelyik oldalról közelítünk, végső soron lételméleti vizsgálódást kell folytatnunk." A pszichiáter, a maga emberképének kidolgozásával lép túl konkrétan szakmájának keretein és bizonyul a humán tudomány művelőjének, a társadalom pedig az emberképek pszichiátriai tükörben mutatkozó változásaiban, torzulásaiban, jellegzetességeiben szemlélheti, hogy mit jelent az ember számára az a határhelyzet, amit pszichiátriai betegségnek nevezünk.[3]

A pszichiátriai tevékenység Magyarországon, ahogy a Szovjetunióban is az ötvenes évektől indulóan erősen átpolitizálttá vált. A politikai pszichiátria jelenségét érintő elemzésében Kovai Melinda tanulmánya utal a pszichiátria pavlovi átültetése, a Sántha-ügy, a Nagyasszony, az 1956-os eseményekre, és ezek történetének feldolgozása során megállapítja, hogy a magyarországi pszichiátria esetében a politika áthatotta a döntéshozatalt, ugyanakkor a szakmai zártság és hierarchikus orvostársadalom segített megőrizni bizonyos autonómiákat. A privát közegek terébe a tudományos és a szakmai nyilvánosság terei tartoztak.[4] Mindeközben a nyugati szakmaiság fontos jellemzője volt a pszichiátriakritika fölerősödése. Ez egyrészről a pszichiátriai gyakorlat és elmélet társadalmiasodását szorgalmazta, másfelől társadalomkritikát gyakorolt a pszichológiai problémák kapcsán. A nyugati pszichiátria és a pszichiátriakritika kapcsán Pethő Bertalan olyan túlfutásokra figyelmeztet, amelyek a klinikák bezárását eredményezik, a betegek ellátás nélkül hagyását, másrészről a társadalomkritikai megközelítés elleplezi a társadalom reformjának és jobbításának igényét, az elméletek, filozófiák, kultúrák stb. csődjét, az egyetemes eszmék hitelvesztését, és a pszichiátria maga válik a társadalommanipulálók eszközévé.[5] Az 1983. évi Pszichiátriai Világkongresszus lényegében maga is átpolitizált világkonferenciává vált, részévé vált a hidegháború alatt a Kelet–Nyugat szembenállása kérdéseinek, annak ellenére, hogy a Helsinki Egyezmény az emberi jogok szempontjából már erőteljes hatással volt a létező szocializmus országaira. Szemben a sport területével (lásd Los Angeles-i olimpia), itt a tudósoknak e szakterületen

---

2 Pethő Bertalan orvos, filozófus, pszichológus (Vaja, 1935. október 18.). http://www.napkut.hu/naput_2004/2004_10/110.htm (letöltés dátuma: 2020. június 23.).

3 Pethő Bertalan (1986): *Pszichiátria és emberkép.* Gondolat, Budapest. 10–45.

4 Kovai Melinda (2001): *Politika, hatalom és tudás a Kádár-korszak pszichiátriai kórrajzain.* PhD-dolgozat, PTE PDI Elméleti Pszichoanalízis PhD-program.

5 Pethő Bertalan (1986): *Pszichiátria és emberkép.* Gondolat, Budapest. 69-72.

sikerült megakadályozni a nemzeti kilépést és kimaradást a konferencia programjából. Következménye azonban az lett, hogy az ellenállást megszervezőket kizárták az akadémiai ún. TBZ kutatásokból.

Az egzisztencializmus vonzásában – fizetés nélküli szabadságon

A világkongresszus változást eredményezett Pethő Bertalan életében, aki kényszerű fizetés nélküli szabadságát töltötte hét éven át, ám az akadémiai doktori védés arra utal, hogy a szakmai szolidaritás esetében is helytálló. 1983-ben jelenik meg a Juhász Pállal közösen írt *Általános Pszichiátria* két kötete, tankönyvek sora, a *Részletes Pszichiátria* c. szöveggyűjteménye (1989), és lényegében 2019-ben záródik a sorozat a „Személyes létformák" című tanulmánnyal Kőváry Zoltán *Egzisztenciális pszichológia egykor és ma* című kötetében.[6]

A korszak nagy kérdései között az értékvilág kerül középpontba a társadalompszichológia nézőpontjából. Amerikából hazatérvén 1988-ban a *Magyar Filozófiai Szemle*ben megjelent írásában megállapítja: „Egyetemesen kötelező, tájoló érték, úgy látszik nincs többé, mert magát az eszmeiség és egyetemesség eszméjét csúfolta meg a történelem. Az értékek, az életvilág, az identitások vizsgálatában egyfajta globális identitás-zavarként írja le Pethő Bertalan a magyar társadalmat, amelyben az identitás sem-erőhatalom, sem a társadalom rendszere, sem az életvilág, sem az átélés tartományában nem képződik ki: az ember ekkor nem talál sem eszméket, sem technikai-tudományos és termelési szempontból értelmes célokat, sem szerepeket, sem önmagát hitelesítő érveket, hitet, érzéseket."[7] A *Szemle* e számának cikkeit érdemes számba venni: megjelennek benne a nyugati tudományosság kérdései, a mesterséges intelligencia okozta kihívások és a marxista politikaelmélet könyveit méltató recenziók. I. D. Yalom 1980-ban megjelent kötetében, az *Egzisztenciális pszichoterápiá*ban az értelemnélküliség, a létezés problémája, a lét értelmének elvesztése, az élet értelme és az értékek leírásai egyértelműen Pethő Bertalan egzisztencialista nézőpontjának meglétét erősítik. E tanulmánykötet egyik kulcsmondata az önmeghaladás és életciklus témakörével foglalkozik. Mintha a leírás Pethő Bertalan sorsát példázná: „…a célok az élet folyamatán folyamatosan változnak […] negyvenes–ötvenes éveiben lép egy olyan szakaszba […] amikor élete értelmét egyre inkább transzcendentális vállalkozásokban találja meg […] van időnk, sőt túl sok időnk

[6] Pethő Bertalan (2019): Személyes létformák. In: *Kőváry Zoltán (Szerk.): Egzisztenciális pszichológia egykor és ma.* Oriold, Budapest. 176–191.

[7] Pethő Bertalan (1988): Értékvilág és társadalom. Szociálpszichológiai vázlatok egy társadalom ontológiához. *Magyar Filozófiai Szemle,* 32(1–2.): 510–588.

van a nyugtalanító kérdésekre…"[8] Pethő Bertalan transzcendentális vállalkozása a filozófia, a posztmodern és a pszichoterápia összekapcsolása. Az egzisztencialista filozófia és annak fogalmai azonban erőteljesen gúzsba kötötték.

A posztmodern mint korszakváltás

Pethő Bertalan modern és posztmodern korszakváltást érintő tanulmányait olyan kutatások is sietették, mint a TBZ (a társadalmi beilleszkedési zavarok) kutatása, ami 1979-től az MTA keretein belül futott. A hatalmas kutatási program interdiszciplináris jellegűnek indult, azonban többnyire külön szaktanulmányok jelentek meg a kutatási eredmények közléseként. *A deviancia és rendszerváltozás* című, 1991-ben írt és 2008-ban a *Polgári Szemle*ben megjelent cikk feltárja a szovjet és amerikai pszichiátriában devianciacímkézési gyakorlatának okait. Ekkorra már ismertek voltak az amerikai emancipációs mozgalmak, a pszichiátriai betegek mozgalmai, amelyek az ellenkultúra részévé váltak. Fontossá vált a pszichiátriai ellátás humanizálása. Ekkor fogalmazódott meg a célja a pszichiátriai fogantatású társadalomkritika egységes elméletének. A posztmodern elemzések részének tekinthetők *A technikai civilizáció és a lélek* című 2000-es, valamint a „Civilizációra törő öngyilkos akarat" című 2002-bes tanulmányok. Mindkét tanulmány az ember fölé nővő high tech-kultúra torzulásait elemzi, és azzal a kérdéssel foglalkozik, milyen módon állítható helyre a morál ebben a félresikerült civilizációban.

A posztmodern kutatása látszólag egy amerikai út melléktermeke, valójában fontos hátterét jelentette az egzisztencialista és a humanista pszichiátria megjelenése és megerősödése és annak hatása Pethő Bertalanra. *A Posztmodern Amerikában* (1991) még az első benyomások gyors összevágásának tűnik, ugyanakkor már maga a mű is egy ún. posztmodern humán pszichiátriai tanulmány. Bemutat egy más területet, egy más civilizációt, egy más rendszert, egy más életvilágot, egy más viszonyulást a társadalmi értékekhez. Pethő Bertalan ekkor már megteremtette a határon élés és a szolgáltatás komplex eszközrendszerét, saját kiadó cég létrehozásával adta ki e korszak főként filozófiai fogantatású munkáit. 1992-ben megjelent a *Posztmodern* című tanulmánykötet és szöveggyűjtemény, amelynek tartalomjegyzéke egyben téziseket is tartalmaz. A fejezet címek ma is sokatmondóak: A képzelet határai, A technikai médiumok, Posztmodern tudás, Posztmodern filozofálás, Létesítés-létesülés, Besikerületlen globalitás, A sokadalmi lény tántorgása, A posztmodern habitu-

[8] Yalom, Irvin D. (2014): *Egzisztenciális pszichoterápia.* Park Könyvkiadó, Budapest. 524–525.

sok. Megtaláljuk a szövegek között N. N. Holland „Posztmodern pszichoanalízis" című cikkét is. 1997-ben jelent meg a *Poszt-posztmodern,* amely szintén filozófiai vizsgálódás a korszakváltozás tárgyában. A kötet az egzisztencialista nézőponttal, peratológiai bevezetéssel indul, és ez a peratológiai módszer és nézőpont az, ami meghatározza Pethő Bertalan filozófiai munkáit és tanulmányait. A kötet bevezető tanulmányának kiemelt része a posztmodern botrányainak felsorolása, amit ma alapelveknek nevezhetnénk: bármi elmegy, minden megengedhető, a szubjektum halála, a halasztódó különbözés, dekonstrukció, jeltermelés, grammatológia, másság stb.

A peratológia mint humán pszichiátriai kutatási módszer Jaspers Általános pszichopatológiájának „Módszerek" című fejezetéből – az egzisztenciális megértés címszó alatt kifejtve – érthető meg legjobban. Az összefüggések megértése során ütközünk a meg nem érthető határába, ami az oksági kutatás számára képez alapot. Az egzisztencialista oldal felől ez a meg nem érthető nem más, mint a szabadság, amelyben a tapasztalati helyzet annak határhelyzetévé válik. A metafizikai megértés eredménye, hogy az emberben, a pszichotikus valóságban egy sor olyan tartalom jelentkezik, amely a filozofálás alapproblémáját jelenti: a Semmi, az éppenséggel Romboló, az Alaktalan, a Halál.[9]

A posztmodern kutatásához Pethő a peratológia két elvét, a határ-elvet, illetve a mozgás/működésbe hozás elvét alkalmazza a posztmodern „botrányainak" elemzéséhez. A posztmodern tézisei – a posztmodern végei – között a legsúlyosabb tételnek azt tekinti, hogy az ember nem szubsztanciának találja magát, hanem olyan alany, amely a romlékonyság állapotában van. Központi tézise a Civilizátum, amelynek természeti határa a Föld, a kozmikus zárka. A posztmodern elméletei mellett a gazdaság és intézményei, a politika, a kultúra, a média és esztétika, az építészet, a posztmodern kulturalizálás, a posztmodern identitások és a magyar posztmodern dokumentumait is megismerhettük. A posztmodernről szóló kötetek ronggyá olvasottak a könyvtárakban; nem annyira filozófusok, mint inkább irodalmárok és művészeti szakemberek olvassák az ikonikussá vált cikkeket.

A legfőbb kérdés az, miként vélekedünk arról, hogy a posztmodern korszakváltás volt-e, vagy sem. Amennyiben a kérdést a rendszerváltás összefüggésében vizsgáljuk, nyugodtan mondhatjuk, hogy igen, egy új társadalom modellje rajzolódott ki. Az amerikai és az európai ellenkultúra és a kapcsolódó politikai mozgalmak a fiskális-militarista állammal való szembenállást jelentették. Pethő Bertalan, ahogy a témát érintő politikai szakirodalom egésze, megállapítja e mozgalmak kudarcát, amit

[9] Jaspers, Karl (1986): Módszerek… In*: Pethő Bertalan: Pszichiátria és emberkép.* Gondolat, Budapest. 10–45., 45–69.

az 1968. évi mozgalmak bukásához kapcsol. Hosszú távon e mozgalmak azonban alapvetően átalakították a világot. A hatvanas évek amerikai polgárjogi mozgalma idején még elképzelhetetlen lett volna Obama elnökké választása. A vietnami háború elleni tüntetések nélkül értelmezhetetlenek azok a tiltakozások, amelyek az Egyesült Államokban bontakoztak ki a jugoszláv háborúban fogságba esett katona miatt, akinek lelőtték a repülőgépét. Hatvannyolc egyértelmű győzelme és a határokig való elmenetel politikájára mi sem jellemzőbb, mint Daniel Cohn-Bendit fellépése az Európai Parlamentben a magyar miniszterelnökkel folytatott vitában.

A posztmodern kötetek rendkívül fontos funkciója volt, hogy felhívják a figyelmet arra, hogy a rendszerváltás „Nagy Beszélyei", a nyugatosodás, az Európa-ház, a modernizálódás, a liberalizmus, a nemzet, a magyarság, a hazafiság nem valódi korszakváltást jelent, hanem mindössze hatalomváltást.

„A négy évtizedes ideológiai lidércnyomás alól szabaduló hazai politikai nyilvánosságban nem tudatosult azonban ez a tény, hanem a »Kelettől« elrugaszkodóban a (nyugat-)európaiság, mint elérendő cél vált Nagy Beszéllyé, noha a (nyugat-)európaiságot már a Nagy Beszélyek kifulladása jellemzi. A kiábrándulás óhatatlanul bekövetkezik, amint érződik/kitudódik, hogy egy végső normák nélküli állapot elérésének célja nem pótolja a végső normákat. Annak a nagy többségnek a számára, akik keveset törődnek végső normákkal, a fejlett nyugati civilizációhoz való csatlakozás éppen elegendő cél és normatíva lehet(ett). Ezeket a törekvéseket és reményeket egyre több csalódással ellen pontozza azonban az az egyre több vonatkozásban nyilvánvaló tény – ez a második nagy deviantizáló tehertétel –, hogy Magyarország nem az »első világba« sétál be a rendszerváltozás díszkapuján, hanem valahol a harmadik és a má-sodik világ határán kénytelen lavírozni. Ez a – nevezzük így – harmadfeles világú állapotunk sokféle lemaradásban és függőségben ütközik ki, miközben az első világbéli életvitel gazdag kínálata és az itthoni szegénység közötti feszültség állandósítja hozzáféréseink és felkészült-ségünk hiányosságának érzését. Vagyis harmadfeles világunkban a civilizáció marginális népe vagyunk."[10]

A posztmodern kötetek legfontosabb társadalmi hatása egy új nyelv megismerése, a társadalomról való gondolkodás fogalmainak megváltozása. A magyar társadalom, a magyar politika a rendszerváltás folyamatában számos stratégiát kínált: ezek között ott volt a szamizdat világ em-

[10] Pethő Bertalan (2008): Fik OKa 48 370 Zárójelentések. A Korunk filozófiájának logikája és mentalitása című kutatás (OTKA nyilvántartási szám: T 048370) eredményeit összefoglaló, részletes jelentés. https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=otka+48370

beri jogi nyelvezete, ott volt az egységesülő Európai Unió kozmopolita nyelvezete, ott volt a helyreállítás és restauráció nyelve – a Horthy-korszak eszményeivel, ott volt a neoliberalizmus nyelve, amely egy ugyanolyan szélsőséges filozófiát, a minimális állam eszméjét közvetítette, amit az akkori politikák mindegyike a normál nyugati nyelvezetként és értékrendként értelmezett.

Ami a posztmodern kötetek gyengesége, hogy azokban nem igazán rajzolódnak ki a politikai perspektívák, megértésük ezért is okoz zavarokat. Az egzisztencialista pszichiátriai módszertan mindent átható alkalmazása nem ad lehetőséget arra, hogy más szövegek és filozófiák felé elinduljon, például nem veszi észre a kozmopolita filozófia megjelenését és domináns európai nézőponttá válását.

Napjaink posztmodernje új területekre és témakörökre is behatol, új irányzatok jelennek meg, annak ellenére, hogy a 2008. évi válságot követően a posztmodern konzervatív irányzatai is fölerősödnek. Peter Lawler posztmodern konzervatív nézőpontja a modernitás azon kritikáját adja, amely egy spirituálisan gazdagabb és humánusabb politikához vezet. Bacon, Locke, Kant filozófiáját elemezve úgy véli, hogy téziseik tévesek. Például: mivel a világot nem tudjuk megismerni, nem kötelességünk oly módon konzerválni, ahogyan azt találjuk, értelmezzük.[11] Mivel nincs elég adatunk a világ megismerésére, oly módon alakíthatjuk morális hiedelmeinket, ahogy egyénileg akarjuk, ahogy azt elraktároztuk. Amennyiben az emberi lénynek nincs semmilyen gyökeres jellemzője, szabadon manipulálható, és az egyén átalakítható. Amennyiben az egyén mentális képe önmagáról azt mutatja, hogy ő nem férfi, hanem nő, akkor a modernitás imperatívusza alapján a cél az, hogy nővé alakíttathassa magát, hogy fizikai valóját mentális imázsához igazítsa. Lawler autentikus posztmodern konzervativizmusa a szkepticizmus és nominalizmus modernizmusával szemben a realizmushoz való visszatérést hangsúlyozza, kiemelve azt, hogy az embernek van lényegi természete, lelke és akarata, amit összekapcsol a természeti és morális korlátozottság, és ami megóvja attól, hogy a végtelenségig manipuláljuk testünket, és bevonódjunk a permisszív liberális individualizmushoz kapcsolódó viselkedésekbe.[12] A posztmodern gondolkodás többnyire az emberi tekintély szétesését mutatja, azt, hogy az ember mentes minden standardtól akarata és kreativitása révén, és a halál nem csupán azt jelenti, hogy Isten halott, hanem azt is, hogy a természet halott. E posztmodern jellemzők lényegében hipermodernek, és legfőbb problémájuk, hogy inkoherensek, hiteltelenek, és nem kapcsolhatók sem az értelemhez, sem a természethez. A konzer-

11 Lawler, Peter (1993): *The restless Mind.* Rowman & Littlefield, Lanham.

12 Lawler, Peter (1999): *Postmodernism Rightly Understood. The Return to realism in American Thought.* Rowman & Littlefield, Lanham.

vatív posztmodernizmus elveti azt, hogy az ember nem más, mint összerakható konstrukció, elismeri és megerősíti mindazt, amit természeti határainkként és korlátjainkként ismerünk mint jót, és radikálisan szemben áll a liberális posztmodernnel. *A nyugtalan elme* (Restless Mind) című mű Alexis de Tocqueville világnézetét elemezve értékeli a modern élet erősségeit és gyengeségeit, megjegyezve, hogy aki a modern szabad társadalomban él, annak az a végzete, hogy kissé őrült legyen, ami nem feltétlenül rossz dolog. A modern élet végletes individualizmusában az ember képessé válik egy sohasem látott szabadságra, és korábban sohasem tapasztalt boldogságra. Azonban az ember mégsem lehet végletesen individualista, sohasem lehet teljesen boldog, nem élhet azzal a szabadsággal, amit a társadalom megadhatna. Állandóan és fáradhatatlanul újabb szerepeket keres. Ez a fáradhatatlanság véget nem érő szorongáshoz vezet, ugyanakkor reményhez is, mert állandóan egy jobb élet igézetében keresi önmagát.[13] A posztmodern konzervativizmust ugyanakkor erőteljese támadja a baloldal historicizmusa és partikularista felfogása (történelempolitika és emlékezetpolitika, nacionalizmus és szuverenitás), az identitáspolitika, az intolerancia, a magas kultúra elpusztítása politikái miatt.[14]

Leszámolás a marxizmussal mint a politikai pszichiátria forrásával

A humán pszichiátria sajátos értelmezése *A filozófia híg mosléka* című kétkötetes tanulmány, amelyet a *Kortárs* folyóiratban Rohod Jenny és Vay Tamás fiktív levélváltása vezet be. E bevezetés beismerés is: „nem ismertem fel az ottani [amerikai] posztmodern jellemzőit, mert elfogadtam a Posztmodern folyvást sterilizáló önképét ", „A marxizmus és Posztmodern egy talajon áll, bukik, szedelődzködik, re(de)konstruálódik. Mindez arra készteti, hogy az amerikai posztmodern figyelembevételével gondolkozzon a marxizmuskritikán. A könyv elkészült, ám visszhangot nem váltott ki. Az, amit marxizmus címén elemzett, nem volt más, mint az ötvenes évek érvrendszerének boncolgatása. A *Határjárás. Posztmodern végeken* című, 2006-ban írott munkája ugyancsak visszhangtalan maradt.

A Posztmodernológia Kutatóközpont egyik legfontosabb kutatási projektje a Korunk filozófiájának logikája és mentalitása című, 2005–2008-ban szervezett OTKA-program volt. A nyugati és keleti filozófia összevetése a *Japán út/viszony: Előzetes a 21. századból* (második kötet). 2006-ban a mediálisan közvetített valóság keleti-nyugati tapasztalatai-

13 Lawler, Peter (1993): *The restless Mind.* Rowman & Littlefield, Lanham.

14 McManus, Matthew (2019): *The Rise of Post-Modern Conservatism: Neoliberalism, Post-Modern Culture, and reactionary Politics.* Palgrave, Cham.

nak összevetésével foglalkozott. A *Határjárás. Posztmodern végeken* a médiakutatásokkal, a média regulája témakörrel foglalkozott.

A kutatás témakörében szervezte meg Pethő Bertalan a Nemzetstratégiai Alappillérek című tudományos szimpózium- és konferenciasorozatot, amelynek témái a globalizáció és nemzetstratégia, a média és a szabályozás kérdései, a munka és foglalkoztatás, a külpolitika, egyensúlyi gazdaságpolitika és a nemzetstratégia voltak. A Prospektív identitás vagy alkalmi konfiguráció című kerekasztal-vita a nemzeti identitás kérdéseivel foglalkozott 2006-ban. A sorozat utolsó programjaiként a - Hatalom és demokrácia „Panem et circenzes" vagy önkormányzás?- és a záróösszefoglalás programjaiban lényegében a rendszerváltás társadalmi ellentmondásainak és azok társadalomfilozófiai kérdéseinek megvitatása zajlott. A tudományok ma és a jövőnk 2008. évi konferenciával az egészségügy és népesedés, ökológiai rendszer, a haladás tudományos értelmezése mellett az állam és társadalom legitimitásproblémák lokálisan és globálisan kérdéskör a neoliberális „alvó állam" 21. századi problémáit boncolgatta a gazdasági világválság kitörése pillanatában.

Az út/viszony mint filozófiai műfaj

Az út/viszony mint műfaj lényegében megfelel a hagyományos útibeszámolónak, másrészt alkalmat ad a tapasztalat leírására és elemzésére. Némiképp egy konzervatív filozófiai műfajról van szó, hisz a leírások egyben filozófiai elemzések. Argejó Éva a *Holmi* 1992. novemberi számában Vay Tamás *A posztmodern Amerikában* című művéről írott recenziójában a könyv műfaját meghatározhatatlannak tekinti: naplónak túl tudományos(kodó), tanulmánynak pedig túlságosan élményekkel telt és szubjektív meglátásokkal átitatott. A könyv választ ad arra a ki nem mondott kérdésre, hogy egy modern világból át lehet-e repülni egy posztmodern világba, s „kívülálló bennfentesként" meg lehet-e írni tudományos igénnyel.[15] Lényegében hasonló stílusban fogant a „japán út/viszony" kétkötetes útinapló és civilizációelemzés.[16] Mindkét útinapló rendkívül nehéz olvasmány, hiszen elképesztő mennyiségű szakirodalomra támaszkodik és hivatkozik. Filozófia, útinapló, történeti-társadalmi elemzés? Utólag egy posztmodern humán tudományosságra jellemző műfajnak tűnik.

---

[15] Argejó Éva (1992): Las Vegas fényei, New York árnyai, St. Louis füstje. (Vay Tamás: A posztmodern Amerikában). *Holmi,* 4(11): 1718–1724.

[16] Pethő Bertalan (2003, 2006): *Japán út/viszony I.-II. Előzetes a 21. századból.* Platon, Budapest.

A posztmodern pszichiátria eredményei mint bölcseleti munkák

A posztmodern perspektívája alapján a pszichiátria egy interdiszciplináris társadalomtudomány. A posztmodern idegenkedése a nagy narratíváktól gyengíti a pszichiátria igazságtartalmát és tudományosságába vetett hitét. Az orvospszichiátria tudományos módszerei és rezsimjei megkérdőjeleződtek, és egy új rezsim keletkezett ebben a folyamatban – a pszichiáter identitása, a mentális betegség tapasztalatai, a klinikai közeg adta bizonytalanság, a kulturális környezet kontextusa, a hatalom differenciája a klinikai közegben –, ami a pszichiátriát jóval szélesebb kontextusba helyezi: szükségessé válik a mélyebb társadalmi és politikai trendek teoretizálása, a társadalom- és humán tudományok módszereivel és eszközeivel való vizsgálódás. A posztmodern humán tanulmányokban – a pszichiátria új műfaja – a pszichiáterek a klinikai szakmai értelmezések mellett segítséget keresnek az irodalomelmélet, a művészet, a kvalitatív társadalomtudományok emberi tapasztalatainak értelmezéseiből is. A posztmodern pszichiátria fontos forrása a filozófia, a bölcselet, a multikulturalizmus és mindazon tudományok felhasználása, amit a posztmodern identitások kitermeltek. Egyéb más jellemzők mellett (szolgáltatás-pszichiátria és alternatív stratégiák) a posztmodern pszichiátria makroszintű nézőpontot is ad: szemben a klinikai megközelítés szociopolitikai legitimációjával, a pszichiátria művelése mint szakma és professzió a közösségi pszichológia felé visz. A posztmodern pszichiátria funkciója a modern extremitásainak korrekciója, olyan széles tudás teremtése, amely képes az emberi problémákkal megküzdeni. A posztmodern pszichiátria bölcsészet, interdiszciplináris jellegű, amelyben a történelem, a filozófia, az irodalomelmélet, az antropológia, a művészetelmélet, a területi tanulmányok, a szociológia egyaránt a módszer forrása és a forrás gyökere, amely képes nyitottá válni a kliens perspektívája és egyéb alternatív kulturális perspektívák felé. Az így keletkezett interdiszciplináris munkák nem helyettesítik a szaktudományosság művelését, hanem segítik a pszichiáter képességét kifejleszteni mások gyógyítása, kezelése és megbirkózása irányában.[17]

Utolsó munkáinak egyikében a posztmodern és poszt-posztmodern mint posztnormális pszichiátriával foglalkozik Pethő Bertalan. A posztnormális tudományosság lényegében társadalmi diskurzus, amelynek időszakában a tények bizonytalanok, az érték a vitákban, a káosz és nem kiszámíthatóság, a komplexitás feltárásában rejlik. A posztnormális pszichiátriai tudományosság legfőbb jellemzője a kilépés a tudományos közösségből, egyéb tudományok, társadalomtudományok, a közvélemény

[17] Lewis, Bradley V. (2000): Psychiatry and Postmodern Theory. *Journal of Medical Humanities,* 2(2): 71–84.

körébe kivinni a problémákat. A nemzetstratégiai estek lényegében ezt a funkciót töltötték be. A pszichiátria és a hatalom kapcsolata most sem rendeződött, leginkább abban jelenik meg, hogy a hatalom nem finanszírozza a kezeléseket. A pszichiátria modern tendenciáiban a tudományos modernizmus ma is alapvető, ám egyre nagyobb teret kap a társadalmi orvoslás.

Pethő Bertalan orvostudományi, társadalomtudományi, nyelvészeti, művészetelméleti és egyéb művészeti alkotásai azonban nem csupán egy szakterület határait kibővítő próbálkozások. A munkák, művek nagy része egy tudatos határlétre berendezkedett személy alkotásai. Nemcsak kitört a hagyományos orvoslás területéről, hanem egy értelmiségi műveltség, egy reneszánsz személyiség kereste önmagát, és mutatott tükröt a korszakváltás kort félreértő szakmai és politikai generációjának. Egy dolgot nem sikerült elérnie: hogy olyan életpályát válasszon, amely mentes a politika befolyásától.